

SANOAT KORXONALARIDA INDUSTRY 4.0 TEKNOLOGIYALARINING ASOSIY ELEMENTLARI

Vaydullayev Ilyos Hamidulla o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

vaydullayev@gmail.com

Ijtimoiy jarayonlar va ularga hamroh bo'lgan texnologik o'zgarishlar sanoat korxonalarini yangi raqobatbardoshlik omillarini kashf etishga majbur qilmoqda. Globallashuv va texnologik taraqqiyotning tezkor rivojlanishi sharoitida sanoat subyektlari so'nggi o'n yilliklar davomida bir nechta iqtisodiy inqirozlarning oqibatlarini yengib o'tishga to'g'ri keldi. Ushbu jarayonlar sanoat korxonalari oldiga nafaqat omon qolish, balki barqaror rivojlanishni ta'minlash kabi dolzarb masalalarni qo'ydi.

Bugungi kunda sanoat korxonalarining asosiy maqsadi iste'molchilarga yuqori darajada moslashtirilgan va individuallashtirilgan qiymatlarni taqdim etishdan iboratdir. Shu bilan birga, mavjud resurslardan eng samarali foydalanish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish korxonalarning bosh ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Zamonaviy strategik rejalashtirish nazariyasi o'zgarishlar sharoitida boshqaruv qarorlarini qabul qilishda boy vositalarni taqdim etadi. Bunga informatsion texnologiyalar, yuqori tezlikdagi ma'lumotlar oqimi va boshqaruv jarayonlarining sifati kiritiladi. So'nggi 40 yil ichida "sanoat korxonalarida matematik strategik rejalashtirish" rivojlanib kelmoqda, ammo hozirgi kunda qarorlarni shakllantirishda biznes falsafasini va strategik ko'rishni chuqur tushunish ham zarur bo'lib qoldi.

Bilimlar sanoat korxonalarida hosil qilingan ma'lumotlarning muhim elementlari hisoblanadi, ular iste'mol qiymatlarini yaratish jarayonini izchil ochib beradi.

Minimal investitsiyalar bilan raqobatbardoshlikni oshirish va ulardan foydalanish masalalari strategik rejalashtirishning asosiy mavzusidir. Korxonalar o'z faoliyatida raqobat ustunligini aniqlash, xususan, rivojlangan resurs menejmenti

nazariyalari orqali bu ustunlikni mustahkamlashga intiladi. Intellektual resurslarning roli ortishi bilan tashkilotlar bilimlarni olish va ulardan foydalanishni boshqarish masalalari dolzarb bo'lmogda, bu esa biznes-modellarni transformatsiya qilishning kontseptual va texnologik asoslarini belgilaydi.

Bilimlar zamonaviy ishlab chiqarishning asosiy qismi sifatida faqat operativ funksiyalarni bajaribgina qolmay, iste'mol qiymatlarini yaratishning asosiy omiliga ham aylanmogda. Shuning uchun rahbarlar va xodimlar raqamli muhitning bugungi kunda qanday imkoniyatlarni taqdim etayotganini tushunishlari zarur, shuningdek, qanday bilimlar zamonaviy sharoitlarda kerakligini va ulardan amaliy rejalashtirishda foydalanish usullarini aniqlashlari kerak.

Dissertatsion tadqiqot doirasida bilimlarni boshqarishning kontseptsiyasi kengaytirilgan va korxona darajasida axborot oqimlarini boshqarish hamda yangi yondashuvlar taklif etilgan.

Strategik rejalashtirishning evolyutsiyasi. O'zgarayotgan sharoitlarga tezkor javob berish bo'yicha tashkilotlar uchun uzoq muddatli rejalashtirishning yangi kontseptsiyasi ishlab chiqildi. Bunda strategik rejalashtirishning klassik tushunchasi o'zgarib, korxonalarni tashqi va ichki sharoitlarga mos ravishda joylashtirish hamda eng yaxshi natijalarga erishish uchun nazorat va motivatsiya tizimlari takomillashtirildi.

Strategik istiqbolga e'tibor berish korxonalarning yangi boshqaruv resurslari — maxsus talantlar va maxsus bilimlar talab qilinishini anglatadi, bu bilimlar yuz berayotgan o'zgarishlarni tushunishni boyitadi.

Strategik rejalashtirishning asosiy elementlari kontseptsiya shakllanishining dastlabki bosqichlarida belgilangan. Oldingi davrni o'rganib chiqqan holda, P. Grinli va G. Tomas strategik rejalashtirish paradigmasida umumiy, "barqaror" elementlar mavjudligini ta'kidlaydilar, masalan, muhitni tahlil qilish, maqsadlarni belgilash, korporativ strategiyani shakllantirish va baholash jarayonlari, uni joriy qilish va nazorat qilish kabi elementlar doimiy ravishda o'zgarib kelgan. Shunday qilib, mualliflar universal modelni yaratishni taklif qilishadi, unda strategik tahlil

bosqichi alohida ajralib turadi. Bu bosqich ichki va tashqi muhitni matematik modellashtirishni talab qiladi, bu esa strategik alternativalarini ishlab chiqishning muhim elementidir.

Tizimning murakkabligi uzoq muddatli rejalashtirish jarayonlarida moliyaviy tahlilni amalga oshirishni talab qiladi, bu esa investitsiya loyihalarining samaradorligini aniqlash uchun muhimdir. Bunda strategik qaror qabul qilishdan oldin muhitning chuqur tahlili talab etiladi. Barcha strategiyalarni shakllantirish muhitni tahlil qilish va olingan ma'lumotlarni integratsiyalashga bog'liq bo'ladi.

Biroq, strategik rejalashtirishning ayrim elementlarining barqarorligi korxonalarning raqobatbardoshlik tabiati to'g'risidagi vazifalar bo'yicha farqlarni qoplaydi. Tanqidiy tahlil shuni ko'rsatadiki, strategik rejalashtirishning yangi modellarida turli g'oya va kontseptual asoslar mavjud.

Eng muhim masalalardan biri raqobatbardoshlikning tabiati va uni izlash hamda saqlash usullari bo'ldi [182]. 1980-yillarda M. Porter va uning hamkasblari tomonidan ishlab chiqilgan va raqobat kuchlarini aniqlash va tahlil qilishga asoslangan ishlab chiqarish zanjirlari kontseptsiyasi hukmron bo'lgan. Ularning fikriga ko'ra, korxonaning raqobatbardoshligi biznes muhitining tuzilmasi tomonidan sezilarli darajada ta'sirlanadi. Bu muhit kirish to'siqlari, almashinish xavfi, bozor ishtirokchilarining kelishuv qobiliyati va asosiy o'yinchilar o'rtasidagi raqobatni o'z ichiga oladi [182]. Raqobatbardoshlikning tabiati bo'yicha sistematik qarash raqobat kuchlari mavjudligini taklif qilishdan tashqari, biznes hamjamiyatiga ta'sir ko'rsatadi, chunki u strategik jarayonlarni shakllantirishda tushunish va amaliyotga joriy qilish uchun etarli darajada shaffoflikni ta'minlaydi, bu esa asosiy raqobat kuchlari va korxonaning bozor va rentabellikdagi roli o'rtasida mantiqiy bog'lanishni o'rnatadi.

FOYDALANILAGAN ADABIYOTLAR

1. Industrie 4.0 va IoT texnologiyalari asosida monitoring tizimlarini joriy etish tajribalari. Germaniya: Industrie 4.0 Platformasi (2022). URL: <https://www.plattform-i40.de>.

2. AQSH logistika sohasida sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalari. Amazon kompaniyasi tahlillari (2023). URL: <https://www.aboutamazon.com>.
3. 5G texnologiyalari va robotizatsiya monitoring tizimlarida: Janubiy Koreya tajribasi. Korea Institute of Science and Technology (2022). URL: <https://www.kist.re.kr>.

